

पठतु संस्कृतम्

कोविदः

व्याकरणम्

समासः

समास-नियमाः

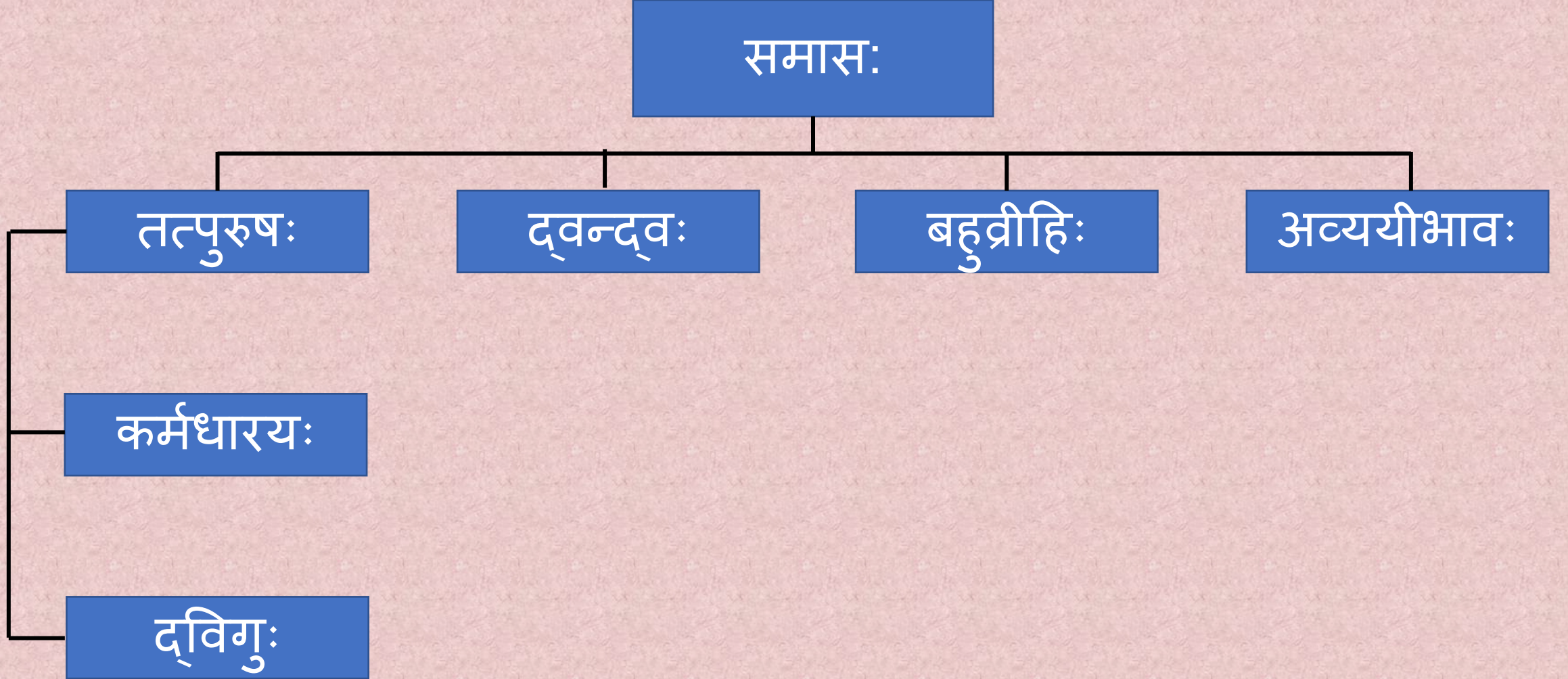
रामः कृष्णः च विद्यायाः आलयं गच्छतः ।

१) उभयपदयोः प्रातिपदिकम्	विद्या + आलय
२) सन्धिः ?	विद्यालय (सवर्णदीर्घः)
३) लिङ्ग-वचन-विभक्ति-निर्णयः	पुं, द्वि, ए
४) समस्तपदम्	विद्यालयम्

रामः कृष्णः च विद्यालयं गच्छतः ।

समास-प्रभेदाः

समास-प्रभेदाः

समासः	विग्रहवाक्यम्	प्राधान्यम्	समास-नाम
दशरथपुत्रः वनं गतवान् ।	दशरथस्य पुत्रः	उत्तरपदार्थः	तत्पुरुषः
रामकृष्णौ विद्यालयं गच्छतः ।	रामः च कृष्णः च	उभयपदार्थः	द्वन्द्वः
मोदकहस्तः गणेशः	मोदकं हस्ते यस्य सः	अन्यपदार्थः	बहुव्रीहिः
उपकृष्णं गोपिकाः सन्ति ।	कृष्णस्य समीपे	पूर्वपदार्थः	अव्ययीभावः

तत्पुरुषः समासः

उत्तरपदार्थ-प्राधान्यम्

सामान्यः

व्यासेन विरचितम्

व्यासविरचितम्

कर्मधारयः

नीलः मेघः

नीलमेघः

नञ् प्रभूतयः

न धर्मः

अधर्मः

द्विगुः

अष्टानाम् अध्यायानां
समाहारः

अष्टाध्यायी

सामान्य-तत्पुरुषः

प्रथमा-तत्पुरुषः

अर्धं दिनस्य - अर्धदिनम्

द्वितीया-तत्पुरुषः

ग्रामं गतः - ग्रामगतः

तृतीया-तत्पुरुषः

विद्यया मान्यः - विद्यामान्यः

चतुर्थी-तत्पुरुषः

देशाय हितम् - देशहितम्

पञ्चमी-तत्पुरुषः

चोरात् भयम् - चोरभयम्

षष्ठी-तत्पुरुषः

देवस्य आलयः - देवालयः

सप्तमी-तत्पुरुषः

वेदेषु पण्डितः - वेदपण्डितः

सामान्य-तत्पुरुषः

द्वितीया-तत्पुरुषः

ग्रामं गतः =ग्रामगतः

पूर्वपदस्य विभक्तिः समासनाम

पञ्चमी-तत्पुरुषः

चोरात् भयम् = चोरभयम्

उत्तरपदं सामान्यतः प्रथमा विभक्तिः

सामान्य-तत्पुरुषः

समस्तपदस्य लिङ्गम् उत्तरपदस्य लिङ्गम् अनुसृत्य भवति ।

अर्धं कायस्य	अर्धकायः	दशरथस्य पुत्रः	दशरथपुत्रः
अर्धं लेखन्याः	अर्धलेखनी	जनकस्य पुत्री	जनकपुत्री
अर्धं दिनस्य	अर्धदिनम्	नृपस्य मन्दिरम्	नृपमन्दिरम्

प्रथमा-तत्पुरुषः

पूर्व-अपर-अधर-उत्तर-अर्ध शब्दाः
Earlier-Latter-Lower-Latter-Half

अर्धं ग्रामस्य

अर्धग्रामः

अपरं गृहस्य

अपरगृहम्

पूर्वपदम् - नपुंसकलिङ्गम् (विशेषणं न)

उत्तरपदम् - षष्ठ्यन्तम्

प्रथमा-तत्पुरुषः

पूर्व-अपर-अधर-उत्तर-अर्ध शब्दाः

अर्धं ग्रामस्य

अर्धग्रामः

अधरं पर्वतस्य

अधरपर्वतः

अपरं गृहस्य

अपरगृहम्

पूर्वं कायस्य

पूर्वकायः

उत्तरं रामायणस्य

उत्तररामायणम्

प्रथमा-तत्पुरुषः

पूर्व-अपर-अधर-उत्तर-अर्ध शब्दाः

अर्धम्

ग्रामस्य

अर्धग्रामः

शालायाः

अर्धशाला

फलस्य

अर्धफलम्

भूमेः

अर्धभूमिः

लेखन्याः

अर्धलेखनी

प्रथमा-तत्पुरुषः

पूर्व-अपर-अधर-उत्तर-अर्ध शब्दाः

अर्धपिप्पल्याः

अर्धं पिप्पल्याः, तस्याः

अर्धग्रामेषु

अर्धं ग्रामस्य, तेषु

अधरभवने

अधरं भवनस्य, तस्मिन्

पूर्वकायस्य

पूर्वं कायस्य, तस्य

उत्तररामायणम्

उत्तरं रामायणस्य